

171–172. o. A nuncius, a budapesti diplomáciai kar doyenje, már 1941-től kezdve egyre kritikusabban szemlélte a magyarországi antiszemita politikát. 1944. március 19. után azonnal az élére állt a zsidómentő diplomáciai akcióknak.

27. *Horthy Miklós titkos iratai, i. m.*, 460. o.

28. Lásd például a következő cikkeket: Georges Rigassi: „Les Juifs persécutés.” *Gazette de Lausanne*, 1944. július 8.; „Darf man schweigen?” *Neue Züricher Nachrichten*, 1944. július 5.; „Die Ritter.” *St. Gallener Tagblatt*, 1944. július 20.

29. Az USA és a szövetségesek más tagjainak a magyar zsidóság üldözésével kapcsolatos magatartásáról lásd a 31. fejezetet.

30. *Vádirat*, 3:3–6. o.

31. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 221. o.

32. Lévai: *Eichmann in Hungary*. Bp., Pannonia Press, 1961., 119. o. Lásd még Lévai, *Fehér könyv, i. m.*, 54–55. o. Június 27-én, egy nappal azután, hogy Sztójay elküldte táviratát, a Magyar Távirati Iroda Rádiófigyelő Szolgálatja jelentette, hogy egy csoport külföldön tartózkodó korábbi magyar követ közös nyilatkozatot adott ki, melyben elítélték a zsidók és más antifasiszták ellen folyamatban lévő intézkedéseket. A nyilatkozatot, melyet az Amerika Hangja július 17-i magyar nyelvű adásában olvastak fel, a következők támogatták: Barcza György, báró Bakács-Bessenyei György, báró Apor Gábor, Ullein-Reviczky Antal, Ambró Ferenc, Szabó György, Wodianer Andor, Velics László, a megszállás előtti Magyarország berni, vatikáni, stockholmi, madridi, helsinki, lisszaboni és athéni követei. A nyilatkozatot támogatta még Bogdán Iván, az athéni magyar követség tanácsosa. A nyilatkozat szövegét lásd *Vádirat*, 3:270. o.

33. Jóllehet Veessenmayer mint főlöszlegest elutasította Paul Karl Schmidtnek, a német külügyminisztérium sajtó- és információs osztálya vezetőjének javaslatát, hogy produkáljon „külső okokat és indokokat” a deportálásokra (19. fejezet) június elején, július közepére már ő is kész volt „megmagyarázni” a deportálásokat, hogy ellensúlyozza „a Magyarország ellen irányuló rosszindulatú propagandát”. Sztójayhoz hasonlóan Veessenmayer is azzal akart magyarázkodni, hogy a magyarországi zsidóellenes intézkedések nyomán keletkező „fölszleges munkaerőt” valamiféle „egyezmény” alapján szállítják Németországba. Veessenmayer tervezett kommunikéje kifejtette volna, milyen remekül ellátják a zsidókat, és milyen emberségesen bánnak velük Németországba való szállításuk alatt. Ribbentrop azonban megvétózta mindenemű kommuniké közzétételét erről a kérdéstről. *RLB*, 200. és 202. dok.

34. Lévai, *Fehér könyv*, 56–71. o. A Háborús Menekültügyi Hivatal (WRB) ajánlatával kapcsolatos negatív magatartást később megváltoztatták. A magyar külképviseleteknek küldött július 18-i üzenetében Sztójay azt állította, a magyar kormány felhatalmazta a Nemzetközi Vöröskeresztet, hogy valósítsa meg a bizottság által előterjesztett javaslatok egy részét, köztük a 10 éven aluli gyermekek Palesztinába való küldését. Bővebben lásd a továbbiakban és a 31. fejezetben.

35. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 222–224. o. *Vádirat*, 3:199–204. o. Veessenmayer június 29-én továbbította a közleményt a német külügyminisztériumnak. A német külügyminisztérium és a Führer reagálásáról lásd a továbbiakban. Horthynak a deportálások leállítására vonatkozó döntéséről bővebben lásd a továbbiakban; a svájci ajánlatokról lásd a 31. fejezetet.

36. Lásd a minisztertanács június 28-i ülésének jegyzőkönyvét, *MOL*, 1. tekercs.

37. *Vádirat*, 3:5. o. Endre azt állította, hogy eltávolítása után a zsidókérdést Szilágyi Lászlóra, a belügyminisztérium minisztériumi osztálytanácsosára bízta. Lásd Endre 1945. december 17-i nyilatkozatát Gyapay László, Vásárhelyi László és Csóka